
Розділ 3
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
КНИГОЗНАВСТВА, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА

Part 3
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL
FOUNDATIONS
OF BOOK SCIENCE, LIBRARY SCIENCE
AND BIBLIOGRAPHY

■ УДК 008:327](045)

Г. В. Шемаєва, доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
Харківська державна академія культури, м. Харків

annashemaeva@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-1053-989X>

**МІСЦЕ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИНАХ**

Обґрунтовано важливе місце культурної дипломатії у сфері міжнародних відносин як дипломатичної діяльності та міжкультурного діалогу. Позначено підходи до розуміння культурної дипломатії, зокрема з точки зору класичної та публічної, що використовуються з різними цілями на державному, суспільному та приватному рівнях міжнародного співробітництва. Акцентовано на важливій ролі культурної дипломатії недержавних структур у міжнародних відносинах. Висвітлено особливості моделей культурної дипломатії: американської, британської, французької, італійської, шведської, польської. Запропоновано створення українських громадських культурних центрів за кордоном за підтримки держави та обґрунтовано доцільність підготовки кадрів для сфери культурної дипломатії.

Ключові слова: міжнародні відносини, культурна дипломатія, моделі культурної дипломатії, недержавні структури культурної дипломатії, зарубіжний досвід.

Г. В. Шемаєва, доктор наук по социальным коммуникациям, профессор,
Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

**МЕСТО КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТИЇ В МЕЖДУНАРОДНИХ
ОТНОШЕНИЯХ**

Обоснованно место культурной дипломатии в сфере международных отношений как дипломатической деятельности и межкультурного диало-

га. Обозначены подходы к пониманию культурной дипломатии, в частности с точки зрения классической и публичной, используемых с различными целями на государственном, общественном и частном уровнях международного сотрудничества. Акцентируется на важной роли культурной дипломатии негосударственных структур в международных отношениях. Освещены особенности моделей культурной дипломатии: американской, британской, французской, итальянской, шведской, польской. Предложено создание украинских общественных культурных центров за рубежом при поддержке государства и обоснована целесообразность подготовки кадров для сферы культурной дипломатии.

Ключевые слова: *международные отношения, культурная дипломатия, модели культурной дипломатии, негосударственные структуры культурной дипломатии, зарубежный опыт.*

H. V. Shemaieva, Doctor of Science in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE PLACE OF CULTURAL DIPLOMACY IN INTERNATIONAL RELATIONS

The aim of this paper is to reflect the systematic vision of the place of cultural diplomacy in the field of international relations.

Research methodology is the usage of terminological analysis for the concept of “cultural diplomacy” description and the generalization of foreign experience together with the comparison of different models of cultural diplomacy.

Results. Cultural diplomacy is a sphere of diplomatic activity aimed at using culture for the purposes of foreign policy of the state. It is considered as an ideological and a political and technological tool that influences public opinion and foreign policy of the countries through an open cultural dialogue between non-state structures and individuals. Cultural diplomacy is at the same time part of classical and public diplomacy, as it performs two interconnected tasks of diplomatic and social character in the process of international relations. A large number of definitions can be explained by the fact that more and more members of society are involved in the intercultural exchange, forms, models, means and instruments of which are rapidly changing and developing.

An important role in the implementation of the intercultural dialogue belongs to the complex of joint actions of the state, private and public sectors. The existence of powerful units that work with cultural affairs in the structures of foreign policy departments of most countries shows the close relationship between the sectors. Some units are independent, but at the same time they are supported by the state. The common features of different models are the language studios, a series of activities to disseminate information about the country and establish the intercultural dialogue as well. The cultural relations in all models of cultural diplomacy are the determining factor of the foreign policy interests of the countries.

The attention to the development of cultural diplomacy in Ukraine is growing. Since 2006, the cultural and information centers work in the Ukrainian diplomatic missions, and in 2015, the Office of Public Diplomacy has been established in three departments that are cultural diplomacy, image projects and media relations within the Ministry of Foreign Affairs. The lack of non-state structures

of culture has the negative impact on the development of the dialogue with the foreign partners. Therefore, the training of skilled specialists in the sphere of cultural diplomacy is relevant.

Novelty lies in defining the place of cultural diplomacy in the field of international relations that combines different methods, forms and means of classical and public diplomacy; in the generalization of various models of cultural diplomacy that are in a progress in the leading countries of the world; in proving the urgency of training the specialists and in the study of theories and practices of cultural diplomacy.

The practical significance. The research has important implications for the development of cultural diplomacy content; determining the ways of its actualization by creating Ukrainian non-state cultural structures in different countries of the world with the support of the state, involving cultural disciplines for training the specialists in international relations.

Key words: *international relations, cultural diplomacy, models of cultural diplomacy, non-state structures of cultural diplomacy, foreign experience.*

Постановка проблеми. В умовах посилення міжнародних відносин важливе значення має культура для досягнення взаєморозуміння між державами. Саме в результаті успішних культурних обмінів закладається підґрунтя для поліпшення клімату міжнародного співробітництва в різних галузях, розвитку міждержавної взаємодії в довгостроковій перспективі. Сферою дипломатичної діяльності, пов'язаною з використанням культури для досягнення цілей зовнішньої політики, є культурна дипломатія. У сучасних складних політичних та економічних умовах культурна дипломатія значною мірою впливає на вирішення питань національної безпеки, формування позитивного міжнародного іміджу, налагодження ефективних комунікацій на міжнародному рівні. У цьому контексті актуалізується вивчення культурної дипломатії як одного з важливих аспектів сучасних міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з розвитком культурної дипломатії, досліджують учені різних країн. Українські науковці Ю. Лунь, М. Ваховська (2009), О. Розумна (Розумна та Черненко (Ред.), 2016) наголошують на питаннях, пов'язаних із політикою культурної дипломатії України. Зарубіжний досвід здійснення культурної дипломатії висвітлюють А. Кльонова (Швеція), Т. Пересунько (2014), О. Лазоркіна (2012) (Польща), С. Малоросіянова (2014) (Франція). Окремі аспекти культурної дипломатії США, Великобританії, Франції та Італії розкриває Є. Василенко. Заслугове на увагу й обґрунтування комунікаційних стратегій, спрямованих на посилення культурної дипломатії. Російська дослідниця Н. Журавльова (2007) виокремлює кілька теоретичних підходів щодо вивчення культурної дипломатії: лінгвістичний, комунікативно-діяльнісний, лінійний та інтерактивний. Проте комплексно культурну дипломатію як важли-

вий компонент міжнародних відносин, суспільних комунікацій і регіональних студій не розкрито.

Мета статті — висвітлити системне бачення місця культурної дипломатії у сфері міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культурна дипломатія не є новим явищем. Так, в епоху Відродження відбувалося поширення різними державами власних культур за кордоном як потужного інструменту розвитку торгівлі, політичного впливу (англійці — в Індії та на Близькому Сході, німці — в Африці, французи — в Індокитаї). На початку ХХІ ст. зміст цього поняття значно розширився. З точки зору міжнародних відносин культурна дипломатія є сферою дипломатичної діяльності, спрямованою на використання культури для цілей зовнішньої політики держави. Але нині не існує єдності щодо визначення культурної дипломатії.

Термін «культурна дипломатія» ввів до наукового обігу американський дослідник Ф. Баргхорн, котрий визначив її як «маніпуляцію культурними матеріалами й кадрами з пропагандистською метою» (Василенко; Журавлева, 2007). Це трактування свідчить — культурну дипломатію розглядають як ідеологічний інструмент, політико-технологічний засіб. Проте найпоширенішим трактуванням є таке: «Обмін ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, віросповіданням та іншими аспектами культури, які сприяють поліпшенню взаєморозуміння» (Василенко). Відповідно до цього, зарубіжні фахівці в галузі міжнародних відносин вважають синонімами культурну та публічну дипломатію. Остання передбачає формування впливу на суспільну думку в зовнішній політиці інших країн через відкритий діалог між недержавними структурами та приватними особами (Журавлева, 2007). Проте більшість дослідників розрізняють культурну й публічну дипломатію. Одні розглядають культурну дипломатію в контексті просування інтересів держави на міжнародній арені засобами культури. Інші обґрунтовують її як складову публічної (Василенко; Журавлева, 2007; Кльонова; Лазоркина, 2012). Деякі дослідники виокремлюють поняття «народна дипломатія», під яким розуміють масштабну недержавну культурну взаємодію. Значну кількість дефініцій можна пояснити таким чином: дедалі більше членів суспільства долучається до міжкультурного обміну, форми, моделі, засоби й інструменти якого швидко змінюються та розвиваються.

Цікавим є й застосування терміна в різних країнах. Наприклад, у Франції поряд з поняттям «*diplomatie culturelle*» (культурна дипломатія), використовуються такі терміни: «*action culturelle exterieure*» (зовнішня культурна діяльність), «*politique culturelle exterieure*» (зовнішня культурна політика), «*politique culturelle international*» (міжнародна

культурна політика). У США та Великобританії поширене поняття «культурна» та «публічна» дипломатії, а в Китаї — «народна дипломатія» (Бафоев, 2016).

Вищезазначене свідчить, що в сучасних умовах культурна дипломатія використовується для різних цілей на державному, суспільному та приватному рівнях. На цьому наголошують українські вчені Ю. Лунь та М. Ваховська (2009). Зважаючи на те, що культурна дипломатія є водночас сферою дипломатичної служби, спрямованою на використання культури як об'єкта й інструменту досягнення цілей зовнішньої політики держави та міжкультурного діалогу як засобу соціокультурного розвитку держави, вона виконує два взаємопов'язані дипломатичні й суспільні завдання в процесі міжнародних відносин. Деяко інше бачення мають українські фахівці. Так, О. Розумна виокремлює в культурній дипломатії зовнішній і внутрішній аспекти: зовнішній напрям пов'язує із забезпеченням іміджу й успішності міжнародних відносин країни, а внутрішній — зі зміною парадигми культури та культурної політики, зокрема змісту і якості культурного продукту (Розумна, Черненко (Ред.), 2016). Безперечними є невід'ємність культурної дипломатії від офіційної та публічної, від освіти, науки, спорту, туризму та взаємопов'язаність із політичними, екологічними, економічними, правовими й іншими сферами.

Важлива роль у здійсненні міжкультурного діалогу належить комплексу спільних дій державного, приватного й суспільного секторів. Про їх тісні взаємозв'язки свідчить наявність у структурах зовнішньополітичних відомств більшості країн потужних підрозділів, які опікуються питаннями культурних зв'язків. Так, складовою дипломатичних установ є такі недержавні структури: Британська Рада, Французький, Польський, Шведський, Гете інститути, Чеський культурний центр тощо. Діяльність зазначених інститутів тісно пов'язана з культурною дипломатією, не обмежуючись дипломатичними заходами, головна мета — налагодження тісних культурних контактів з країною перебування. При цьому вони розглядають культурні зв'язки не стільки як доповнення до економічних і політичних, скільки як визначальний фактор зовнішньополітичних інтересів своєї держави. Доречно зауважити, що США витрачають на зовнішню культурну політику мільярди доларів, Німеччина — 600 млн євро, а Велика Британія — 600 млн фунтів стерлінгів (Лазоркіна, 2012).

Лідер культурної дипломатії — США. Американська модель істотно відрізняється від моделей інших країн. Важливим інструментом культурної дипломатії США є програми культурних та академічних обмінів, гранти, спрямовані, передусім, на поширення американських цінностей

культури й науки. На відміну від США, успіх британської моделі культурної дипломатії пов'язаний з престижністю британської освіти, важливою роллю Великобританії у світовій історії та культурі. У цій країні культурну дипломатію здійснюють кілька державних і недержавних структур, серед яких — Міністерство іноземних справ і співдружності націй, Міністерство міжнародного розвитку, Рада національної безпеки, Міністерство культури, Британська рада. Доречно зауважити, що Британську раду засновано за ініціативи Міністерства іноземних справ у 1934 р. (*British Council*). Ця інституція є ефективним засобом поширення інформації про країни й позитивного сприйняття зовнішньої політики цієї держави та її системи освіти, просування мови, налагодження міжкультурного діалогу.

Спільними ознаками моделей США та Великої Британії є поширення серед інших країн літератури, мистецтва, кінематографа.

Заслуговує на увагу досвід культурної дипломатії Франції, який започаткований у ХІХ ст. та має чітко окреслену, централізовану політику. У Франції культурну політику фінансує та координує держава. Це — приклад централізованої моделі культурної дипломатії. Її пріоритетними напрямками є: збільшення аудіовізуальної присутності у світі; участь у розробленні та використанні нових інформаційних систем і технологій; поширення французької мови; розширення міжвузівського співробітництва; збереження французької культурної спадщини. Важливе місце в здійсненні культурної дипломатії належить недержавним організаціям. Найважливішим учасником культурної дипломатії Франції є Громадська організація «Альянс Франсез», заснована в 1883 р. (Василенко). Основними напрямками її діяльності є: проведення культурних обмінів; мовні студії; організація виставок, ярмарків, форумів, фестивалів; співробітництво у сфері культури, науки, освіти. Загалом ця модель характеризується тісним зв'язком зовнішньої політики й культури, високою часткою державного фінансування культурних програм.

Італійська модель культурної дипломатії, на відміну від французької та британської, є суто недержавною. Держава фінансує культуру, як і в Україні, за залишковим принципом (Василенко). Серед пріоритетів культурної дипломатії Італії необхідно виокремити залучення інвестицій, розвиток культурного туризму. Спільним з попередніми моделями можна назвати поширення італійської культури за кордоном та популяризацію мови.

Інший підхід простежується у шведській моделі культурної дипломатії. Вона вирізняється наявністю численних організацій для здійснення зовнішньої культурної політики, підпорядкованих Міністерству культури. Проте найважливіше місце в просуванні міжнародних культурних обмінів посідає Шведський інститут, заснований у 1945 р.

(Кльонова). Він діє в складі відомства Міністерства іноземних справ та співпрацює зі шведськими посольствами й консульствами. Загалом законодавче регулювання культурної сфери Швеції не є централізованим. Кожне конкретне питання регулюється відповідними законодавчими актами різних відомств, що свідчить про певну гнучкість і можливість реакції на культурні тенденції та зміни.

На початку XXI ст. активно розвивається культурна дипломатія Польщі, яка, з одного боку, підтримується державою, а з іншого — характеризується активізацією створення недержавних організацій. На державному рівні культурну дипломатію Польщі реалізують Міністерство культури і національної спадщини та Міністерство іноземних справ (Пересунько, 2014). У межах другого створено Департамент публічної і культурної дипломатії, який розробляє загальну стратегію й координує діяльність органів, що здійснюють міжнародні культурні зв'язки. Виконавчим центром культурної дипломатії є Польський інститут (Лазоркіна, 2012). Але для ефективнішої реалізації культурної політики, просування мови й культури в різних країнах створюються польські культурні центри, які фінансово не підтримує держава, а також готуються кадри за спеціальністю «культурна дипломатія» у формі післядипломних студій (Бафоев, 2016).

Доречно зауважити, що в ЄС функціонують на консенсусній основі Європейський культурний парламент (European Cultural Parliament), Рада (The Council for Cultural Diplomacy Studies), Академія (The Academy for Cultural Diplomacy), Інститут (Institute for Cultural Diplomacy), Центр досліджень (The Center for Cultural Diplomacy Studies (CCDS)) культурної дипломатії.

В Україні проблеми культурної дипломатії перебувають у межах повноважень Міністерства зовнішніх справ, Міністерства культури, Міністерства інформаційної політики та Міністерства у справах тимчасово окупованих територій. З 2006 р. при дипломатичних представництвах працюють культурно-інформаційні центри. Але, як зазначає О. Розумна, поза їх увагою залишається розвиток актуальної культури та громадянського суспільства (Розумна та Черненко (Ред.), 2016). Незважаючи на створення у 2015 р. Управління публічної дипломатії у складі трьох відділів (культурної дипломатії, іміджевих проєктів та зв'язків з медіа в структурі Міністерства зовнішніх справ; заснування Українського інституту, але тільки у Швеції у 2014 р.; проведення форумів культурної дипломатії), нагальними є подолання недоліків у роботі державних структур у цій сфері, актуалізація створення громадських культурних центрів за кордоном. Відсутність недержавних органі-

зації негативно позначається на розширенні діалогу із зарубіжними партнерами.

Крім того, актуальною є підготовка кваліфікованих кадрів для сфери культурної дипломатії. Зарубіжний досвід свідчить про різні підходи щодо її здійснення, наявність відповідних кадрів. В Україні багато університетів здійснюють підготовку кадрів роботи у сфері міжнародних відносин, проте зміст дисциплін і курсів не розкриває особливостей культурної дипломатії, її відмінностей від класичної. Важливим є залучення до вивчення культурологічних дисциплін, оскільки ефективний фахівець має знати не тільки іноземну мову, особливості політики, економіки, але й історію культури та сучасні культурні тренди певних країн, вплив кризових явищ. Тому доцільно розробити навчальну дисципліну «Культурна дипломатія», реалізувати дослідницькі проекти.

Висновки. У сфері міжнародних відносин важливе місце посідає культурна дипломатія, яка поєднує методи, форми, засоби класичної та публічної дипломатії. Проте однозначного трактування терміна нині не існує. З одного боку, культурна дипломатія — сфера дипломатичної служби, спрямована на використання культури для цілей зовнішньої політики держави, а з іншого — міжкультурного діалогу, не обмежується дипломатичними заходами.

У провідних країнах світу розвиваються різні моделі культурної дипломатії, у яких важливу роль відіграють недержавні структури. В Україні набуває актуальності культурна дипломатія як важлива сфера міжнародних відносин. Першочергове значення має підготовка кваліфікованих кадрів.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з узагальненням теорій і практик культурної дипломатії.

Список посилань

- Бафоев, Ф. М. (2016). Культурная дипломатия в системе международных связей на постсоветском пространстве. *Молодой ученый*, 6, 662–667. Взято из <https://moluch.ru/archive/110/25748>
- Василенко, Е. В. Культурная дипломатия как инструмент «мягкой силы» государства. *Портал «Перспективы»*. Взято из <http://www.perspektivy.info>
- Журавлева, Н. Н. (2007). Коммуникативные стратегии в сфере «культурной дипломатии»: современные дискуссии. *Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*, 2, 160–166.
- Кльонова, А. *Культурна дипломатія: як це працює у Швеції і не працює в Україні*. Узято з <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/10/12/201718/>
- Лазоркина, О. И. (2012). Институты культурной дипломатии Республики Польша. *Журнал международного права и международных отношений*, 3, 54–58.

- Лунь, Ю. та Ваховська, О. М. (2009). Культурна дипломатія в Україні. *VIII наукова конференція, 12–13 листопада 2009 р., Тези доповідей* (с. 73.). Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».
- Малороссиянова, С. А. (2014). Эволюция и перспективы развития культурной дипломатии во Франции. *Современные научные исследования и инновации*, 3. Взято из <http://web.snauka.ru/issues/2014/03/31654>
- Пересунько, Т. (2014). Ідея української культурної дипломатії в ХХІ столітті: проєкція кризь призму польського досвіду. *Український альманах* (с. 50–59). Варшава.
- Розумна, О. П. і Черненко, Т. В. (Ред.). (2016). *Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України: збірник наукових матеріалів*. Київ: НІСД.
- British Council*. Retrieved from <http://www.britishcouncil.org>

References

- Bafoev, F. M. (2016). Cultural diplomacy in the system of international relations in the post-Soviet space. *Young Scientist*, 6, 662–667. Retrieved from <https://moluch.ru/archive/110/25748> [In Russian].
- Vasilenko, E. V. Cultural diplomacy as an instrument of the “soft power” of the state. *Perspectives portal*. Retrieved from <http://www.perspektivy.info> [In Russian].
- Zhuravleva, N. N. (2007). Communicative strategies in the field of “cultural diplomacy”: modern discussions. *Bulletin of the VSU. Series: Linguistics and Intercultural Communication*, 2, 160–166. [In Russian].
- Klyonova, A. *Cultural diplomacy: how it works in Sweden and does not work in Ukraine*. Retrieved from <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/10/12/201718/> [In Ukrainian].
- Lazorkina, O. I. (2012). Institutes of cultural diplomacy of the Republic of Poland. *Journal of International Law and International Relations*, 3, 54–58. [In Russian].
- Lun, Yu and Vakhovskaya, O. M. (2009). Cultural diplomacy in Ukraine. *VIII scientific conference, November 12–13, 2009, abstracts* (p. 73). Lviv: Publishing house of Lviv Polytechnic National University. [In Ukrainian].
- Malorossijanova, S. A. (2014). Evolution and prospects for the development of cultural diplomacy in France. *Modern scientific research and innovations*, 3. Retrieved from <http://web.snauka.ru/issues/2014/03/31654> [In Russian].
- Peresunko, T. (2014). The idea of Ukrainian cultural diplomacy in the XXI century: projection through the prism of Polish experience. *Ukrainian almanac* (pp. 50–59). Warsaw. [In Ukrainian].
- Reasonable, O. P. and Chernenko, T. V. (Ed.). (2016). *Policy of Cultural Diplomacy: Strategic Priorities for Ukraine: Collection of Scientific Materials*. Kyiv: NISS. [In Ukrainian].
- British Council*. Retrieved from <http://www.britishcouncil.org> [In English].